र्त्तितम्"। नातिच्छिन्नं नातिदीर्घघातम्। नातिभिन्नं नातिगम्भीरघातम्। उभयोश्छिन्नभिन्नयोः विषमं व्रणमङ्गे यत् यद्व्रणमङ्गवैषम्यकरम्। पिच्चितमाह "प्रहारपीड़नाभ्यान्तु यदङ्गं पृथुतां गतम्। सास्थि तत् पिच्चितं विद्याद्रक्तमज्जपरिप्लुतम्"। प्रहारो मुद्गरादिना। पीड़नं कपाटादिना। पृथुतां चिपिटताम्। घृष्टमाह "घर्षणादपि घाताद् वा यदङ्गं विगतत्वचम्। ऊष्मस्रावान्वितं तत् तु घृष्टमित्यभिधीयते। घर्षणात् कर्कशेष्टिकापाषाणादिभिः। मांससिरास्नायुसन्ध्यस्थिमर्मसु क्षतेषु सामान्यलक्षणमाह "भ्रमः प्रलापः पतनं प्रमोहो विचेष्टनं ग्लानिरथोष्णता च। स्रस्ताङ्गता मूर्च्छनमूर्द्ध्ववातस्तीव्रा रुजो वातकृताश्च तास्ताः। मांसोदकाभं रुधिरञ्च गच्छेत् सर्वेन्द्रियार्थोपरमस्तथैव। दशार्द्धसंख्येष्वथ विक्षतेषु सामान्यतो मर्मसु लिङ्गमुक्तम्"। पतनं भूमौ। विचेष्टनं विरुद्धं चेष्टनं हस्तपादादिप्रक्षेपणादिकम्। मूर्च्छनं इन्द्रियमोहः। प्रमोहो मनोमात्रमोहः। तीव्रा रुजो वातकृताश्च तास्ताः दण्डापतानकादयः। रुधिरञ्च गच्छेत् मेहनभगगुदास्यघ्राणेभ्यः स्रवेत्। सर्वेन्द्रियार्थोपरमः इन्द्रियाणां कार्य्यनाशः। अथ मर्मसिरास्नायुसन्ध्यस्थ्नां विद्धानां पृथग्लक्षणमाह "सुरेन्द्रगोपप्रतिमं प्रभूतं रक्तं स्रवेत्तत्क्षयजश्च वायुः। करोति रोगान् विविधान् यथोक्तान् सिरासु विद्धास्वथ वा क्षतासु"। सुरेन्द्रगोपो वार्षिकोत्थितकीटविशेषः। (वीरबहुटी) इति लोके पुसिद्धः। प्रभूतं बहु। रोगान् शिरोभितापान्धताक्षवकादीन्। विद्धासु शरादिना। क्षतान् खड्गादिना। "कौब्ज्यं शरीरावयवावसादः क्रियास्वशक्तिस्तुमुला रुजा च। चिराद् व्रणो रोहति यस्य चापि तं स्नायुविद्धं पुरुषं वदन्ति। कौब्ज्यं विद्धस्याङ्गस्य वक्रता। तुमुला महती"। "शोथातिवृद्धिस्तुमुलारुजश्च बलक्षयः सर्वत एव शोथः। क्षतेषु सन्धिष्वचलाबलेषु स्यात् सन्धिकर्मोपरमश्च लिङ्गम्"। सर्वत एव शोथः सर्वसन्धीन् व्याप्य शोथः। उपरमः नाशः। "घोरारुजो यस्य निशादिनेषु सर्वास्ववस्थासु न चैति शान्तिम्। भिषग्विपश्चिद्विदितार्थसूत्रस्तमस्थिविद्धं पुरुषं प्रवक्ति"। सर्वास्वरस्थासु शयनासनादिकासु। विदितार्थसूत्रैः ज्ञातशल्यतन्त्रः। अथ मर्मसिरादिविद्धलिङ्गानि पृथगभिधाय मर्मसिरादीनां विद्धानां पृथक्लिङ्गान्यतिदेशेनाह "यथास्वमेतानि विभावयेच्च लिङ्गानि मर्मस्वपि ताडितेषु"। यथास्वं सिरादीनां विद्धानाम् एतानि लिङ्गानि पृथगुक्तानि लिङ्गानि चकारात् भ्रमप्रलापादीनि च। मर्मस्विव सिरादिषु ताडितेषु विद्धेषु विभावयेत् जानीयात्। सर्वव्रणानामुपद्रवानाह "विसर्पः पक्षघातश्च सिरास्तम्भाऽपतानकः। मोहोन्मादौ व्रणे पीड़ा ज्वरस्तृष्णाहनुग्रहः। कासश्छर्दिरतीसारो हिक्का श्वासः सवेपथुः। षोडशोपद्रवाः प्रोक्ता व्रणानां व्रणचिन्तकैः"। अथाग्निदग्धस्य निदानमाह "तत्राग्निर्द्विविधो ज्ञेयः स्नेहरूक्षप्रभेदतः। स्नेहस्तत्र तु तैलादि रूक्षं लौहादि कथ्यते"। अग्निदग्धं चतुर्विधमाह "अग्निदग्धं चतुर्द्धा स्यात् प्लुष्टं दुर्दग्धमेव च। सम्यग्दग्धं तथातीव्रदग्धञ्च परिकीर्त्तितम्"। तेषां लक्षणमाह "यद्विवर्णमतिप्लुष्टं तत्प्लुष्टमभिधीयते। तीव्रदाहो व्यथावन्तो यत्र स्फोटा भवन्ति हि। चिरेण ते प्रशाम्यन्ति तद्दुर्दग्धमुदाहृतम्। ताम्रवर्णमगम्भीरं दाहपीडासमन्वितम्। सुसंस्थितञ्च कथितं सम्यग्दग्धं भिषग्वरैः। त्वङ्मांसं यत्र दग्धं स्याद्विश्लेषो वपुषस्तथा। सिरास्नाय्वस्थिसन्धीनां तं वदन्त्यतिदग्धकम्। अत्यर्थं वेदनादाहो ज्वरस्तृण्मूर्च्छया सह। स्याद् व्रणस्तु चिराद् रोहेत् रूढ़ो याति विवर्णताम्"। दुष्टव्रणनाड़ी व्रणशब्दयोस्तद्भेदौ दृश्यौ। व्रणशब्दनिरुक्तिः सुश्रुते उक्ता यथा "वृणोति यस्माद्रूढ़ोऽपि व्रणवांस्तु न नश्यति। आदेहधारणात्तस्मात् व्रण इत्युच्यते बुधैः"। सुश्रुतोक्ता विशेषाः द्विव्रणशब्दे व्रणास्रावशब्दे च दृश्याः।

व्रणकृत् पु० व्रणं करोति कृ-क्विप्। १मल्लातके रत्नमा०। २व्रणकारके त्रि०। [२व्रणघातके त्रि०।

व्रणद्विष् पु० व्रणं द्वेष्टि द्विष-क्विप्। १ब्राह्मणयष्टिकायाम्

व्रणशोथ पु० ६त०। व्रणस्य स्फीतताकारके रोगभेदे तल्लक्षणादि भावप्र० उक्तं यथा

"पृथक् समस्तदोषोत्था रक्तजागन्तुजौ तथा। व्रणशोथाः षड़ेते स्युः संयुक्ताः शोथलक्षणैः" शोथलक्षणैः पूर्वोक्तैः। विशिष्टं रूपमाह "विषमं पच्यते वातात् पित्तोत्थश्चाचिरञ्चिरम्। कफजः पित्तवच्छोथो रक्तागन्तुसमुद्भवौ"। अपक्वस्य व्रणशोथस्य लक्षणमाह "मन्दोष्मताऽल्पशोथत्वं काठिन्यं त्वक्सवर्णता। मन्दवेदनया चाऽपि शोथस्यामस्य लक्षणम्"। तस्य पच्यमानस्य लक्षणमाह "द-